

5. A GANDEIRIA ECOLÓXICA

Laura TOUZA

5. 1. INTRODUCCIÓN

A gandeiría ecolóxica é unha parte fundamental da agroecoloxía que procura a produción animal desde un sistema extensivo, no que os animais saen ao exterior para alimentarse e facer exercicio, mantendose unhas condicións de vida o máis acordes posibles coa súa natureza, respetando os ciclos biolóxicos e reproductivos e seus hábitos alimenticios, sociais, etc. tendo en conta que son animais domésticos afeitos aos cuidados do home.

Con este xeito de produción preténdese evitar a degradación do entorno e conseguir uns alimentos de orixen natural sans e de gran calidade, ademáis de darlle unha vida digna ao animal. A cria de gando ecolóxico fundaméntase, básicamente, na selección de razas adaptadas, nun bon manexo e nun eficaz cuidado sanitario.

5. 2. RAZAS

Na cria ecolóxica promóvese o uso de razas autóctonas, razas rústicas propias da zona onde se localiza a explotación, fronte ao uso que se fai na cria intensiva de razas importadas, selectas, de alta produtividade. Esta selección faise en base as vantaxes que as razas autóctonas presentan, debido precisamente, a súa rusticidade, á gran adaptación que teñen no medio no que viviron desde hai séculos.

5. 2. 1. Vantaxes das razas autóctonas

Entre as vantaxes xerais das razas autóctonas de gando temos:

-Aproveitamento de recursos naturais: pastos de montaña, monte baixo, soto-bosque, froitos silvestres. Este aproveitamento permite sacarlle rendimentos a sectores que serían improductivos cos sistemas intensivos, conseguindo a revalorización do monte. Ademáis evítase ou diminúe a dependencia da explotación de produtos externos como os piensos. Por outra banda non hai que esquecer que a limpeza dos montes que efectúan os animais é un factor básico na loita contra incendios.

Figura 5.1. Vacas na Serra da Capelada (Fotografía: X. Muras).

-Resistencia a enfermidades infecciosas e parasitarias. A resistencia a enfermidades débese a que os animais rústicos teñen o seu organismo afeito as condicións climatolóxicas e do solo, e o seu sistema inmunolóxico, defensivo, adaptado á loita contra determinados microorganismos e parásitos específicos da zona. Esta adaptación as veces faise patente no aspecto físico do animal: pelaxe basto e longo, extremidades fortes..., outras veces reflexa a baixa incidencia que teñen as enfermidades que causan graves problemas no gando selecto como: bronconeumonías, coccidiose, vermes intestinais... A redución de enfermidades supón diminuír perdas directas por descenso de produción e por morte do animal e indirectas por gasto de veterinario e medicinas.

-Facilidade para parir. A correspondencia natural e a adaptación entre nais e fillos da mesma raza fai que surxan poucos problemas no parto e que se reduza a mortandade tanto de fillos como de nais. Tamén se evitan outras alteracións reproductivas como retencións de placenta, prolapsos de útero, hipocalcemias (En gando vacuno de alta produtividade hai graves problemas nos partos porque se inseminan ás femias con machos de outras razas de elevada produción cárnica o que dá lugar a fetos de gran tamaño moi difíciles de expulsar e que causan alteracións metabólicas na nai polas necesidades nutritivas que teñen).

-Conservación de razas autóctonas: Ademais das ventaxas que as razas autóctonas supoñen no manexo do gando, o seu uso ten interés pola conservación das razas en si mesmas. Actualmente hai razas de gando de diversas especies en serio perigo de extinción, algunhas xa desapareceron e outras están en franco retroceso, sendo poucas as que se manteñen estables ou en desenrrolo.

Esta difícil situación na que se topan as razas autóctonas é debido á perda de métodos de cría extensivos en favor dos sistemas industriais de alta produción. Deuse por sentado que na cría intensiva eran necesarias razas foráneas selectas de gran rendemento e non se fixeron estudos nin se evaluou a capacidade productiva das razas autóctonas. Gozando dos adiantos en coñecementos e en tecnoloxía que agora existen e tendo en conta as vantaxes das razas rústicas os costes de produción serían menores.

A perda de gando autóctono supón a perda dunha importante reserva xenética, parte da diversidade do reino animal, pero ademais supón a perda dunha parte esencial da nosa cultura e da nosa historia, ligada desde sempre ao pastoreo, e a desaparición duns ecosistemas únicos no que o animal doméstico é parte esencial e imprescindible.

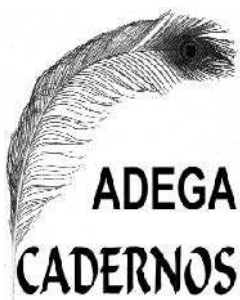
Hoxe en día hai planos de conservación dalgunhas destas razas en perigo de extinción. En moitos casos estes planos non deixan de ser meros métodos de conservación de xens ante unha futura necesidade en millora xenética, noutros casos preténdese conservar aos animais en pequenos espazos naturais protexidos de xeito semellante aos zoolóxicos. Calquera destas opcións non parece axeitada desde un punto de vista ecolóxico pois protexen ao animal pero esquecen a súa función e entorno vital. Con métodos de produción ecolóxica, en cambio, conséguese a conservación do animal, do seu papel productivo e do ambiente no que vive, o que fai a cría ecolóxica a millor opción se queremos preservar as nosas razas.

5.2.2. Situación das razas de gando autóctono galego

BOVINO:

- Rubia galega: En desenrrolo. Existe asociación de criadores e libro xenealóxico da raza. Hai campañas de potenciación do consumo de carne de ternera galega.

- Morena do Noroeste:

- Caldelá: En perigo de extinción
- Vianesa: “ “
- Limiá : “ “
- Frieiresa: “ “
- Cachena : En serio perigo de extinción

Todas elas topanse dentro dun plano de conservación consistente na creación dun banco de semen e embrións e en primar aos gandeiros que as crien nas súas zonas de orixen.

OVINO:

-Ovella galega: En situación crítica pois tópase distribuída por todo o país pero en baixo número, en explotacións familiares e básicamente como produto de auto-consumo. Sería necesaria a súa potenciación pois anque de pequeno tamaño, a súa alta prolificidade (é común 3 e incluso 4 anos por parto) e a súa resistencia, fanna óptima para a produción de años.

PORCINO:

-Porco celta: Prácticamente extinguido. Crése que non quedan exemplares puros debido á gran introdución e entrecruzamento de razas foráneas de alta produción que rapidamente desbancaron ao noso porco.

EQUINO:

-Poney astur-galaico: estable, é un cabalo de monte que se mantén estable debido aos poucos cuidados que require e a que nunca deixou de ocupar determinadas serras do país. Sería necesario incentivar o consumo da súa carne.

-Asno galego: En serio perigo de extinción ao igual que todos os asnos do estado español que sufriron un terrible retroceso ao non ser necesarios nas tarefas do campo. Actualmente están protexidos pola lei pero non se fomenta a súa cría.

5. 3. MANEXO

O termo manexo en gandeiría fai referencia ao cuido dos animais en canto a estabulación, alimentación, reprodución, pastoreo... Desde sempre os animais domésticos recibiron atencións por parte do home, ás veces se limitaban a darlle resguardo co mal tempo ou a proporcionarlles alimentos en épocas de escasez, outras veces os animais dependían completamente do home.

Na actualidade o manexo do gando é unha das claves da produción animal e caracterízase pola súa complexidade, porque se fai un control pleno da vida do animal desde que nace ata que se sacrifica.

Figura 5.2. Pastoreo intensivo

Entre as prácticas habituais e definitórias dos sistemas intensivos temos:

- Estabulación permanente, moitas veces trabada sen posibilidade de moverse ou, en caso de animais pequenos, permanencia de por vida en gaiolas.
- Separación de nais e crias e separación de individuos segundo idade.
- Destete precoz das crias de mamíferos, engorde acelerado a base de piensos e estimuladores do apetito e do medre de natureza hormonal.
- Inseminación artificial sistemática en gando maior, sincronización do celo por inducción da ovulación mediante o uso de hormonas esteroideas, transferencia de embriones e incluso manipulación xenética.
- Mutilación do corpo do animal, descornado, corte de pes, corte de alas, castracións.
- Nas aves, estimulación da posta con luz artificial, pois a posta de ovos esta regulada por mecanismos hormonais que dependen do fotoperiodo, das horas de luz diarias, de ahí que as galiñas de casa poñan menos ovos no inverno, cousa que non ocorre nas granxas que viven baixo o estímulo da luz eléctrica.

En contrapartida, desde a agroecoloxía promóvense métodos de manexo que respeten os hábitos do animal, métodos que reduzan ou integren a produción de residuos contaminantes do medio ambiente e que eviten a presenza de residuos insalubres nos alimentos de orixen animal. Entre outras medidas, promóvese:

- Estabulación libre, sen ataduras, con zona exterior de acceso directo, boa ventilación e iluminación natural, evitando hacinamento.
- Alimentación con produtos provintes da agricultura ecolóxica, forraxes e cereais procedentes de cultivos libres de pesticidas e fertilización química. Rechazo total do uso de fariñas animais, tortas oleaxinosas, derivados protéicos do petróleo e, sobre todo, sustancias químicas, medicamentosas ou hormonais destinadas a estimular o apetito e o crecemento.
- Tratar de que a ración se compoña maioritariamente de produtos da explotación, evitar o exceso de concentrados e cereais, e potenciar o consumo de forraxes, pastos e monte.
- Mantemento das crias xunto ás nais un tempo razoable, permitindo o amamentamento ata o destete natural.
- Permitir as relacións entre os animais de xeito que podan establecer a súas propias estruturas sociais e relacionarse segundo as súas costumes: cuidado de crias, limpeza xerarquización e xogos.
- Reproducción baseada na monta natural polo que se disporá de machos suficientes para evitar problemas de endogamia e consanguineidade. Non se deben usar métodos hormonais de control de celos nin calquer técnica de manipulación xenética.
- Non se faran mutilacións a non ser as estrictamente necesarias e, neste caso, faranse no momento oportuno e cos medios axeitados.

Estas prácticas deberan adecuarse sempre á situación particular da explotación segundo a súa ubicación e condicións: solo, climatoloxía, vías comerciais... que son as que posibilitan a presenza duns animais ou outros. Debemos producir o que podamos e non o que desexemos.

5. 4. SANIDADE GANDEIRA

O estado sanitario do gando debe valorarse desde o punto de vista xeral, non importa a saúde dun individuo senon a de todos os animais en conxunto, a saúde da granxa.

As veces tense o concepto erróneo de enfermidade como algo producido por unha única cousa: un accidente, un microorganismo, unha deficiencia alimentaria, etc. Ao contrario, a enfermidade está provocada, excepto nalgúns casos, por un conxunto de causas, unha serie de factores que coinciden no tempo e no espazo. Distínguense factores internos propios do individuo e factores externos que soen ser comúns a todos os animais (Cadro 5.1).

A enfermidade que debe preocupar nunha explotación é aquela que afecta a un número importante de individuos ou aparece dun modo reiterado, pois supón a existencia dun problema de fondo, xeralmente por fallo no manexo, que serve como base para que sumados outros factores se determine a enfermidade. Por isto, o cuidado sanitario do gando débese basar na prevención e non na cura, anque sempre haxa casos en que se teña que acudir a esta.

A prevención supón evitar que se sumen as causas que levan á enfermidade. Esta claro que hai factores como o clima ou a presenza de microorganismos que non se poden evitar, por elo a prevención baséase no control dos factores sobre os que si se pode actuar e isto lévase a cabo mediante un manexo correcto, sendo de vital importancia tres medidas:

- Evitar estrés
- Manter unha boa hixiene
- Dar unha alimentación sana e equilibrada.

CADRO 5.1: Etioloxía da enfermidade

Factores internos:

- Herdanza e constitución
- Especie, raza, sexo, idade
- Defectos e excesos funcionais
- Estado fisiolóxico: preñez, lactación, crecemento.
- Estado inmunitario

Factores externos:

Axentes físicos:

- Mecánico-traumáticos
- Ecolóxicos: temperatura-humedade
- Radiacións: electromagnéticas, solares.

Axentes químicos:

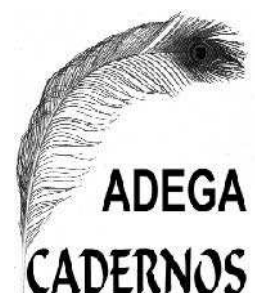
- Alimentos: exceso, defecto, alteración
- Tóxicos: naturais, sintéticos.

Axentes vivos:

- Virus
- Bacterias
- Parásitos
- Fungos

O **estrés** é un fenómeno fisiolóxico relacionado coa secreción hormonal que a súa vez está relacionada directamente co sistema inmunolóxico. Está comprobado que situacións que producen estrés causan unha alteración na secreción hormonal que conleva unha baixada de defensas. Situacións de estrés prodúcense cando os animais se asustan, no transporte, ante presencias estranas, no hacinamento. Cos novos métodos de produción, o tipo de manexo determina estrés para o animal, que ademáis se incrementa co esforzo contínuo de produción ao que se lle somete. É sabido que os altos rendementos productivos supoñen, fisioloxicamente, un detrimento nas defensas do animal que se topan sen capacidade de resposta ante posibles enfermidades.

Un exemplo do funcionamento hormonal explicado é a elevada produción de PROLACTINA a expensas da ACTH, en vacas de elevada produción leiteira a

ACTH, hormona segregada por estímulo hipofisiario, actúa sobre as glándulas adrenais estimulando a liberación de glucocorticoides, sustancias de carácter defensivo.

En canto á **hixiene** se refere, hai que cuidar o animal e sobre todo o seu entorno. Débense cambiar con frecuencia as camas, recoméndase solo de terra e cama natural, limpar periódicamente as dexestións e desinfectar. A desinfección debe facerse mediante sustancias de baixa ou nula toxicidade: cal, pelitre, rotenona, sendo de gran eficacia a limpeza con vapor de alta presión. É importante tamen, manter limpos comederos e bebedeiros e todo tipo de uteis e ferramentas. Se os animais teñen boas condicións externas manteñense limpos por eles mesmos anque convén cuidar determinadas partes máis sensibles, como son as pezuñas, recortándoas se fose necesario, ou as mamas que se deben limpar antes e despois do ordeño para evitar mamite. Tamén é importante que o cuidador atenda a súa hixiene persoal e indumentaria.

A **alimentación**, como xa se dixo con anterioridade, debe ser a base de produtos de agricultura ecolóxica, e equilibrada en canto a forraxe e concentrado. Cada animal debe de comer en función das súas necesidades según o seu desenrolo e función productiva. É importante e necesario dar un suplemento mineral que aporte aqueles minerais e oligoelementos fundamentais no metabolismo animal (Ca, P, Na, Mg, Se, Zn...). Este suplemento pódese compoñer dunha mestura de fariña de algas, fariña de osos, arxila, sal de roca. Outro suplemento interesante á hora de prever enfermidades é unha mestura de plantas medicinais que se pode engadir ao suplemento mineral e que tería composición variada: tomillo, menta, melisa, fiuncho, malva, eucalipto, cardo, barba de capuchino, etc. Tamén son de gran valor, pois aportan vitaminas, aminoácidos e oligoelementos, o polen e a levadura de cerveza. Este suplemento alimenticio realizarase tendo en conta o solo, o clima e as necesidades do animal segun especie e condicións.

Outra cuestión importante na alimentación é a auga de bebida que moitas veces non se ten en conta e é fonte de enfermidades. A auga débese de analizar para comprobar a súa potabilidade e coñecer a composición mineral.

Cando a prevención falla e aparece, inevitable, a enfermidade, deberase recurrir á curación mediante algún tratamento médico.

Os tratamentos en gandería ecolóxica fanse mediante terapias alternativas que ademais de eliminar síntomas, potencian as defensas do animal para que sexa o propio organismo o que reaccione contra a alteración que está a sufrir e xenere os mecanismos axeitados para a curación.

Recházase o uso sistemático de fármacos de síntese e antibióticos. É sabido que os antibióticos, debido ao seu mal e indiscriminado uso, producen aparición de resistencias, as bacterias fanse inmunes ao antibiótico e a infección non cura. Chegouse a un punto no que os antibióticos deixaron de ser a panacea medicamentosa, gastándose ademais, grandes sumas en investigación para crear novos antibióticos que enseguida perden a súa eficacia. É certo que hai casos concretos nos que segue sendo o fármaco máis eficaz pero non se debe usar a non ser en casos puntuais e de xeito adecuado (respetando doses e tempo de tratamento, buscando con antibiograma o antibiótico específico..) e nunca como preventivo ou en casos en que descoñezca a causa da enfermidade.

Outros fármacos moi usados na medicina veterinaria convencional son os corticoides, antiinflamatorios esteroideos. Tamen considerados a panacea ante enfermidades de tipo inflamatorio e alérxico, os seus efectos secundarios son de gran importancia, especialmente porque deprimen o sistema inmunolóxico, o cal os fai inviables en medicina alternativa. Ademais son fármacos que actúan no senso de eliminar síntomas pero non fan desaparecer o problema, a causa da enfermidade. ■

